

Textológia

Martin NAVRÁTIL

.....

K dvom variantom básne Vojtecha Miháliku *Medicína*

V roku 1955 vydal Vojtech Mihálik zbierku *Neumriem na slame*, v ktorej cyklom *Lúboštná lyrika* opäť vyvolal k životu autentické prežívanie subjektu. Urobil tak celkom nečakane, keďže ešte krátko predtým svoju intímne ladenú lyriku príkro odsúdil. Aj veršami typu „v citítkoch som sa rýpal ako v nose“ (Mihálik, 1952, s. 13) dával najavo, kam už by jeho tvorba nemala smerovať. Hovoril v minulom čase tak radikálne, akoby sa už definitívne rozhodol – rýpal som sa a už viac nebudem. V duchu dobových ideálov si vybral možnosť budovať „svetlé zajtrajšky“ a odindividualizovaný kolektivismus. Názorným dokladom a medzníkom týchto dvoch tendencií – odrieknutia sa subjektívnych tónov a opätovným priznaním sa k nim – sú dva varianty básne *Medicína*, známej skôr vďaka jej druhému variantu s názvom *Aj slina lieči* zo spomínanej zbierky *Neumriem na slame*:

Keď sa ti šťastie zo života stráca,
zatni zuby a pridus v hrdle vzdych.
Dav obmedzencov môže potom smiať sa
i z tvojho žiaľu. Nepočúvaj ich.

Nech v duši kvitne pravda víťaziaca
a všetko krásne, čo ti rástlo z kníh,
krv tvojich žíl nech okyslíči práca,
raj stavajúca z nocí bezsenných.

Buď hrdý! Ak ti siahli na srdce
práve tí, ktorých miloval si vrelo,
viac neobráť k nim zraky planúce,

ale si vyzleč zaľúbené telo,
spomienky odhoď ako onuce,
a srdcu prikáž, aby skamenelo.

(*Medicína*, 4. október 1950)¹

Keď sa ti šťastie zo života stráca,
zatni zuby a pridus v hrdle vzdych.
Bezpočet bláznov môže potom smiať sa
i z tvojho žiaľu. Nepočúvaj ich.

Nech v duši mocnie pravda víťaziaca
a všetko krásne, čo ti rástlo z kníh,
krv tvojich žíl nech okyslíči práca,
raj stavajúca z nocí bezsenných.

Buď hrdý, múdry bud! Ak do srdca
ti pľuvli tí, čo si ich ľúbil vrelo,
nezhášaj v sebe oheň, nermúť sa.

Aj slina lieči zaľúbené telo.
Nech nad tú slinu hrdosť planúca
ti zdvihne srdce, aby nesplesnelo!

(*Aj slina lieči*, *Neumriem na slame*)

¹ Rukopis básne pochádza z Mihálikovho rukopisného zošita, ktorý sa dnes nachádza v súkromnom archíve Drahomíry Mihálikovej.

Od jedného variantu k druhému došlo v oboch kvartetoch sonetu k lexikálno-štylistickým zmenám, ktoré majú intenzifikujúci charakter: spojenie „*dav obmedzencov*“ je nahradené umocneným spojením „*bezpočet bláznov*“; básnik už nestojí zoči-voči *davu*, ale *bezpočtu*, ktorému sa heroicky postaví na odpor („*Nepočítvaj ich.*“); a pravda už – mierne povedané – *ne/kvitne*, ale *dravšie – mocnie*. Naberá na intenzite, rastie priam s takou zákonitosťou, ako musel socializmus dospieť ku komunizmu. Väčšie zmeny však nastali v tercetoch, kde sa okrem štylistických úprav objavili zmeny ideového (nie nutne ideologického) vyznenia básne. K týmto zmenám sa ešte vrátíme.

V pôvodnom variante básne markantne rezonujú motívy odvratu od minulosti („*viac neobráť k nim zraky planúce*“, „*spomienky odhod' ako onuce*“), ktorým básnik poprel svoj minulý život a ktorý ho priviedol až na „pokraj straty vlastnej básnickej identity“ (Šmatlák, 1971, s. 301). Týmto odvratom odsúdil to, čo ho ľudsky utváralo. A práve sem aj siahajú počiatky jeho socialistickorealistickej emblematickej. V. Mihálik bol schopný naakumulovať do básne, ba dokonca do jedinej strofy množstvo hesiel a „zaklínadiel“ socialistickej spoločnosti – tak ako bol schopný nasýtiť hviezdoslavovskými motívmi báseň *Hviezdoslav z Plebejskej košele* (1950) a kraskovskými motívmi báseň *Topoľ z Archimedových kruhov* (1960) bez toho, aby tým narušil ich plynulosť – a verš takýmto spôsobom významovo zaťažiť. „*Pravda vífaziaca*“, tá pravda pracujúcich más, a „*práca*“, tá najvyššia hodnota nového zriadenia, sa dostali do úzkeho vzťahu vertikálnej metafory. Teda vífazi pravda pracujúcich más. Toto zriadenie je (celkom príznačne pre umenie socialistického realizmu, ako na to poukázal vo svojej štúdií *Ráj český* semiotik Vladimír Macura) sakralizované ako odlesk *raja* na zemi a je schopné *stavať* (budovateľské nadšenie) svetlé zajtrajšky z *nocí bezsenných* (noc dneška pred ránom zajtrajška). Pôvodný názov básne môže mať dvojaké odôvodnenie: *Medicína* ako ovídiiovský liek proti láske; zároveň však môže mať a zrejme aj má biografickú motiváciu – žena, ktorá mu túto trýzeň spôsobila, bola medička.²

Vráťme sa k spomínaným zmenám, ktoré básnik urobil v tercetoch. V nich už možno vidieť výraznejšie posuny. V rovine výrazu dochádza k zhusteniu, namiesto gramatických slov sa text nasycuje plnovýznamovými slovami. Napríklad „rozriedenú“ formuláciu dvojveršia „*Buď hrdý! Ak ti siahli na srdce / práve tí, ktorých miloval si vrelo*“ básnik „zúdernil“. Pomerne málo sémanticky zaťažená častica *práve* ustúpila dvojnásobnému imperatívu s chiasmatickou konštrukciou a s dvomi atribútmi (*hrdý, múdry*); namiesto nepríznačného *siahnuť* si autor zvolil expresívne *plúvnuť*. Výsledok: „*Buď hrdý, múdry bud! Ak do srdca / ti plúvli tí, čo si ich lúbil vrelo.*“ Ak sme vraveli o intenzifikačných lexikálno-štylistických zmenách v kvartetoch, v tercetoch sa prejavuje snaha o zjemnenie krajného riešenia (zatvrdenia sa). Na dvoch verziách básne vidíme úsilie o preformulovanie pôvodne negatívneho vypočítovania, resp. zatvrdenia sa („*spomienky odhod' ako onuce / a srdcu prikáž, aby skamenelo*“), na pozitívnu syntézu – pozdvih nad bolesť („*Nech nad tú slinu hrdosť planúca / ti zdvihne srdce, aby nesplesnelo*“, Mihálik, 1955, s. 82).

Je príznačné, že básňou *Medicína* sa uzatvára prvé tvorivé – kvantitatívne i kvalitatívne významné – obdobie V. Mihálika.³ Vyústením výzvy „*viac neobráť k nim zraky planúce, // ale si*

² Vzťah básnika a medičky Tatiany Puškárovej objasňuje básnikova korešpondencia. Po rokoch sa k nemu vrátil svojou skladbou *Appassionata* (1964): „... hmota buniek v tele / sa počas siedmich rokov vymení (...) od rozchodu sami / sme teda prešli dvomi premenami...“ (Mihálik, 1964, s. 85).

³ Po básni *Medicína* nasleduje v Mihálikovom rukopisnom zošite báseň s názvom *Novembrová z 25. októbra 1950*. Ešte predtým možno u autora zaznamenať pokles produktivity. Potom už do spola

vyzleč zalúbené telo, / spomienky odhod ako onuce, / a srdcu prikáž, aby skamenelo“ bolo práve prikre odsúdenie vlastnej subjektívnej tvorby v *Spievajúcom srdci*. Táto zbierka vlastne nadviazala na to, čím skončila uvedená báseň. *Spievajúce srdce* nebolo produktom organického vývinu, ale skôr produktom *strateného šťastia, zaťatých zubov, skamenelého srdca a duše*, v ktorej *zvítazila pravda a práca stavajúca raj z bezsenných nocí*. Báseň *Medicina* je naozaj symptomatická, pretože azda najlepšie vyjadruje zlomenie integrity, ktoré sa odohralo medzi *Plebejskou košelou* a *Spievajúcim srdcom*. (A kdesi tu sú azda aj zárodky erotickej dezilúzie *Appassionaty*, napísanej po štrnástich rokoch.)

Neskôr V. Mihálik tieto radikálne sudy nad svojou lúboštnou poéziou zmiernil. Jednak rozhodnutím zaradiť cyklus *Lúboštná lyrika* do zbierky *Neumriem na slame* a jednak práve tým odlišným vypointovaním básne *Aj slina lieči* oproti rukopisnej verzii: srdce sa už má namiesto skamenenia hrdo pozdvihnúť nad slinu.

LITERATÚRA

MACURA, Vladimír. 1992. *Šťastný vek: Symboly, emblémy a mýty 1948–1989*. Praha: Pražská imaginace, 1992. 126 s. ISBN 80-7110-100-1.

MIHÁLIK, Vojtech. 1964. *Appassionata*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1964. 100 s.

MIHÁLIK, Vojtech. 1952. *Spievajúce srdce*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1952. 75 s.

MIHÁLIK, Vojtech. 1955. *Neumriem na slame*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1955. 144 s.

ŠMATLÁK, Stanislav. 1971. *Stopäťdesiat rokov slovenskej lyriky*. Bratislava: Tatran, 1971. 332 s.